

Braterstwo a bagaż narodowy

Relacje etniczne w Kościele katolickim
na ziemiach kanadyjskich do I wojny światowej

SOCIETAS

seria pod redakcją

BOGDANA SZLACHTY

64

Anna Reczyńska

Braterstwo a bagaż narodowy

Relacje etniczne w Kościele katolickim
na ziemiach kanadyjskich do I wojny światowej

Kraków 2013

Copyright by Anna Reczyńska, Kraków 2013

Recenzent:
prof. dr hab. Piotr Mazurkiewicz

Opracowanie redakcyjne:
Ewa Popielarz

Korekta:
Joanna Nazimek

Skład:
Agnieszka Kluzik

Indeksy:
Jaromir Palka

Projekt okładki:
Emilia Dajnowicz

Książka dofinansowana ze środków Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-341-5

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 663-11-67
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
I. Początki i rozwój Kościoła katolickiego na terytorium dzisiejszej Kanady	21
II. Katolicy w regionie nadatlantyckim w pierwszej połowie XIX wieku	43
III. Fala irlandzkich imigrantów Wielkiego Głodu i jej wpływ na zmiany w Kościele katolickim w Brytyjskiej Ameryce Północnej	61
IV. Katolicy a powstanie Dominium Kanady	85
V. Konflikty wokół dwujęzycznego uniwersytetu w Ottawie oraz szkół wyznaniowych w Ontario	105
VI. Niemieccy katolicy i Słowianie na terenie Ontario	125
VII. Nowi imigranci i problemy katolików na preriach	159
VIII. Rywalizacja frankofonów i anglofonów o charakter Kościoła katolickiego w zachodnich prowincjach Kanady	197
Zakończenie	219
Aneks	
Zestawienia statystyczne	229
Mapy	241
Bibliografia	249
Indeks osobowy	265
Indeks geograficzny	271
Summary	281

Wykaz skrótów

Alta	Alberta
ARCAT	The Archives of the Roman Catholic Archdioces of Toronto
APF	Archivio Della Congregazione De Propaganda Fide
ASV	Archivo Segreto Vaticano (Tajne Archiwum Watykańskie)
BC	British Columbia (Kolumbia Brytyjska)
BNAA	British North America Act
CCES	Catholic Church Extention Society
CCHA	Canadian Catholic Historical Association
CPR	Canadian Pacific Railway
CR	Congregatio a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi (Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa – zmartwychwstańcy)
DAC	Delegazione Apostolica Canada
HBC	Hudson's Bay Company
MHSO	Multicultural History of Canada
OMI	Oblates of Mary Immaculate (Misjonarze Oblaci Maryi Niepokalanej – oblaci)
PNKK	Polski Narodowy Kościół Katolicki
SK	Saskatchewan
St.	Saint

Wstęp

Kanadyjska wielokulturowość od dawna wywoływała i nadal jeszcze wywołuje szerokie zainteresowanie tak wśród naukowców, jak i wśród polityków. Starają się oni poznać genezę, uwarunkowania i czynniki kształtujące wielokulturową mozaikę społeczeństwa kanadyjskiego, ideologie, którymi kierują się zwolennicy wielokulturowości, oraz rozwiązania prawne umożliwiające wcielanie jej w życie. Problemami tymi zajmują się socjologowie, ale także politolodzy, językoznawcy, etnologowie, filozofowie i historycy. Tych ostatnich interesuje głównie geneza, początki oraz czynniki wpływające na zjawiska i procesy, które ukształtowały współczesną Kanadę. Prace historyczne skupiają się z jednej strony na zmianach politycznych (od kolonizacji francuskiej sięgającej XVII w., poprzez podbój angielski przypieczętowany pokojem paryskim z roku 1763, do powstania Dominium Kanady w roku 1867, a także jego ewolucji), a z drugiej na dziejach kolejnych fal imigrantów, które w różnych okresach docierały na terytorium dzisiejszej Kanady. Uwaga badaczy skupia się głównie na przekształcaniach struktury etnicznej społeczeństwa kanadyjskiego oraz na zmianach zachodzących w statusie prawnym poszczególnych jego grup. Odnotowywany jest również fakt istnienia mozaiki religijnej oraz zachodzące w niej przeobrażenia. Sfera ta kwitowana bywa jednak zwykle ogólnymi stwierdzeniami na temat tolerancji oraz braku w Kanadzie konfliktów o charakterze religijnym. Większość badaczy zajmujących się problemami etnicznymi w Kraju Klonowego Liścia poprzestaje na takich konkluzjach i mozaikę religijną oraz zróżnicowanie etniczne wewnątrz poszczególnych Kościołów pozostawia na marginesie swoich dociekań.

Zainteresował mnie fakt, że w istniejących opracowaniach jest wyraźna luka dotycząca splotu stosunków etnicznych i wyznaniowych, a zwłaszcza relacji między różnymi grupami funkcjonującymi na ziemiach kanadyjskich w obrębie największego i najbardziej wewnętrznie zróżnicowanego Kościoła, którym jest tam Kościół rzymskokatolicki. Bezpośrednią inspiracją do podjęcia tej problematyki stała się dla mnie lektura książki Roberta Choquette'a, przedstawiającej konflikty między anglo- i francuskojęzycznymi katolikami mieszkającymi w prowincji Ontario na przełomie

XIX i XX w.¹ Intrygująca jest już sama okładka tej publikacji: poza standardowymi elementami, jak nazwisko autora, tytuł i nazwa wydawnictwa, został na niej umieszczony także szary, bardzo schematyczny rysunek frontonu niewielkiego kościoła, sprawiającego wrażenie nieco nieporadnego, nieco eklektycznego zestawu elementów pochodzących z różnych stylów. W budynku dominują okna o zarysach stylizowanych na formę gotycką. Miejsce na witraże wypełniają natomiast kolorowe obrazki. W lewym oknie, na białym tle, umieszczono pięć granatowych burbońskich lilii, które symbolizują Quebec i francuskojęzycznych Kanadyjczyków. Prawe okno wypełnia flaga brytyjska, z czerwonymi krzyżami świętych Jerzego i Andrzeja. Na wieży kościoła, pod szpiczastym hełmem, wisi kwadratowa tabliczka z trójlistną koniczynką. Jest ona czarna, ale ma ewidentnie symbolizować Irlandczyków. Rysunek może być interpretowany zarówno jako połączenie wszystkich wymienionych wyżej grup w obrębie budynku kościoła czy całej instytucji, jaką jest Kościół. Można go jednak odczytywać także jako wydzielenie każdej grupie odrębnej przestrzeni w tej konstrukcji i wyznaczenie im odpowiednich pozycji. Wówczas umieszczenie irlandzkiej koniczynki na kościelnej wieży nie jest już wyłącznie akcentem estetycznym. Ten schematyczny rysunek syntetycznie przedstawia zawartość napisanej z pasją i świetnie udokumentowanej książki. Zdziwiło mnie jednak, że autor – nie tylko na okładce, ale również w tekście – zupełnie pominął inne grupy etniczne napływające na teren dzisiejszej prowincji Ontario już od połowy XIX w. Największą z nich byli Niemcy, wśród których znaczący odsetek stanowili katolicy, a ich odrębne i dobrze zorganizowane osiedla miały własne parafie i szkoły. Konflikty związane z językiem wykładowym używanym w szkołach musiały więc wciągnąć, lub przynajmniej zainteresować, także tę grupę. Od końca XIX w. do wszystkich prowincji utworzonego w 1867 r. Dominium Kanady napływały kolejne fale imigrantów z Europy i USA, wśród nich również wielu katolików. W rejonach wiejskich i w miastach powstawały ich skupiska, parafie, szkółki oraz szkoły. Zaciekawilo mnie, jak w obrębie Kościoła katolickiego układały się stosunki tych nowych przybyszy z duchowieństwem oraz wiernymi należącymi do dwóch grup, które stworzyły zarówno struktury kościelne, jak i fundamenty kanadyjskiej państwowości. W obu tych sferach frankofoni i anglofoni przez kolejne dziesięciolecia rywalizowali między sobą o pozycje i wpływy. Interesujące wydaje się pytanie, czy wspólnota wyznania ułatwiała relacje między tymi różnymi grupami, budowanie kontaktów oraz powiązań z nowymi przybyszami, czy może przysłańiały je lub utrudniały odmienności etniczne i kulturowe. Jakie postawy i opinie prezentowali w tej sytuacji wierni należący do poszczególnych grup oraz związani z nimi duchowni? Budowa wspólnoty jest jednym z fundamentów nauczania Kościoła katolickiego. Natomiast ostatnie dziesięciolecie XIX w. i początek wieku XX to w Europie okres kształtowania się i rozwoju różnego rodzaju ideologii oraz ruchów patriotycznych, narodowych i nacjonalistycznych. Imigranci docierający wówczas na ziemię kanadyjskie pochodzili głównie z Europy. Ciekawa wydaje się próba sprawdzenia, w jakim

---

¹ R. Choquette, *Language and Religion. A History of English-French Conflict in Ontario*, Ottawa 1975.

W serii *Societas* pod redakcją Bogdana Szlachty ukazały się:

1. Grzybek Dariusz, *Nauka czy ideologia. Biografia intelektualna Adama Krzyżanowskiego*, 2005.
2. Drzonek Maciej, *Między integracją a europeizacją. Kościół katolicki w Polsce wobec Unii Europejskiej w latach 1997-2003*, 2006.
3. Chmieliński Maciej, Max Stirner, *Jednostka, społeczeństwo, państwo*, 2006.
4. Nieć Mateusz, *Rozważania o pojęciu polityki w kręgu kultury attyckiej. Studium z historii polityki i myśli politycznej*, 2006.
5. Sokołów Florian, *Nahum Sokołów. Życie i legenda*, oprac. Andrzej A. Zięba, 2006.
6. Porębski Leszek, *Między przemocą a godnością. Teoria polityczna Harolda D. Laswella*, 2007.
7. Mazur Grzegorz, *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918-1939*, 2007.
8. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2006.
9. Karas Marcin, *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X. Historia i doktryna rzymskokatolickiego ruchu tradycjonalistycznego*, 2008.
10. *European Ideas on Tolerance*, red. Guido Naschert, Marcin Rebes, 2009.
11. Gacek Łukasz, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, 2009.
12. Zemanek Bogdan S., *Tajwańska tożsamość narodowa w publicystyce politycznej*, 2009.
13. Lencznarowicz Jan, *Jalta. W kręgu mitów założycielskich polskiej emigracji politycznej 1944-1956*, 2009.
14. Grabowski Andrzej, *Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa*, 2009.
15. Kich-Masłej Olga, *Ukraina w opinii elit Krakowa końca XIX – pierwszej połowy XX wieku*, 2009.
16. Ciłkowska-Kimla Anna, *Romantyzm polityczny w Niemczech. Reprezentanci, idee, model*, 2010.
17. Mikuli Piotr, *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii (na tle rozwiązań brytyjskich)*, 2010.
18. Kubicki Paweł, *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, 2010.
19. Żurawski Jakub, *Internet jako współczesny środek elektronicznej komunikacji wyborczej i jego zastosowanie w polskich kampaniach parlamentarnych*, 2010.
20. *Polscy eurodeputowani 2004-2009. Uwarunkowania działania i ocena skuteczności*, red. K. Szczerski, 2010.
21. Bojko Krzysztof, *Stosunki dyplomatyczne Moskwy z Europą Zachodnią w czasach Iwana III*, 2010.
22. *Studia nad wielokulturowością*, red. Dorota Pietrzyk-Reeves, Małgorzata Kułakowska, Elżbieta Żak, 2010.
23. Bartnik Anna, *Emigracja latynoska w USA po II wojnie światowej na przykładzie Portorykańczyków, Meksykanów i Kubańczyków*, 2010.
24. *Transformacje w Ameryce Łacińskiej*, red. Adam Walaszek, Aleksandra Giera, 2011.
25. Praszalowicz Dorota, *Polacy w Berlinie. Strumienie migracyjne i społeczności imigrantów. Przegląd badań*, 2010.
26. Głogowski Aleksander, *Pakistan. Historia i współczesność*, 2011.
27. Brząkiewicz Bartłomiej, *Choroba psychiczna w literaturze i kulturze rosyjskiej*, 2011.

28. Bojenko-Izdebska Ewa, *Przemiany w Niemczech Wschodnich 1989-2010. Polityczne aspekty transformacji*, 2011.
29. Kołodziej Jacek, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, 2011.
30. *Nacjonalizmy różnych narodów. Perspektywa politologiczno-religioznawcza*, red. Bogumił Grott, Olgierd Grott, 2012.
31. Matyasik Michał, *Realizacja wolności wypowiedzi na podstawie przepisów i praktyki w USA*, 2011.
32. Grzybek Dariusz, *Polityczne konsekwencje idei ekonomicznych w myśli polskiej 1869-1939*, 2012.
33. Woźnica Rafał, *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską*, 2012.
34. Ślufińska Monika, *Radykałowie francuscy. Koncepcje i działalność polityczna w XX wieku*, 2012.
35. Fyderek Łukasz, *Pretorianie i technokraci w reżimie politycznym Syrii*, 2012.
36. Węc Janusz Józef, *Traktat lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2009*, 2011.
37. Rudnicka-Kassem Dorota, *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical Path for the New History of Christian-Muslim Relations*, 2012.
38. Bujwid-Kurek Ewa, *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej. Dzieje, ustroj, konstytucja*, 2012.
39. Cisek Janusz, *Granice Rzeczypospolitej i konflikt polsko-bolszewicki w świetle amerykańskich raportów dyplomatycznych i wojskowych*, 2012.
40. Gacek Łukasz, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin. Aktywność państwowych przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*, 2012.
41. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt ustrojowy Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej w latach 1950-2010. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2012.
42. *Międzycywilizacyjny dialog w świecie słowiańskim w XX i XXI wieku. Historia – religia – kultura – polityka*, red. Irena Stawowy-Kawka, 2012.
43. *Ciekawość świata, ludzi, kultury... Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Ryszardowi Kantorowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. Renata Hołda, Tadeusz Paleczny, 2012.
44. Węc Janusz Józef, *Pierwsza polska prezydencja w Unii Europejskiej. Uwarunkowania – procesy decyzyjne – osiągnięcia i niepowodzenia*, 2012.
45. Zemanek Adina, *Córki Chin i obywatelki świata. Obraz kobiety w chińskich czasopiśmie o modzie*, 2012.
46. Kamińska Ewa, *Rezeption japanischer Kultur in Deutschland. Zeitgenössische Keramik als Fallstudie*, 2012.
47. Obeidat Hassaym, *Stabilność układu naftowego w warunkach zagrożeń konfliktami w świetle kryzysu w latach siedemdziesiątych XX i na progu XXI wieku*, 2012.
48. Ścigaj Paweł, *Tożsamość narodowa. Zarys problematyki*, 2012.
49. Głogowski Aleksander, *Af-Pak. Znaczenie zachodniego pogranicza pakistańsko-afgańskiego dla bezpieczeństwa regionalnego w latach 1947-2011*, 2012.
50. Miżejewski Maciej, *Ochrona pluralizmu w polityce medialnej Włoch*, 2012.

51. Jakubiak Łukasz, *Referendum jako narzędzie polityki. Francuskie doświadczenia ustrojowe*, 2013.
52. *Skuteczność polskiej prezydencji w Unii Europejskiej. Założone cele i ich realizacja*, red. Krzysztof Szczerski, 2013.
53. *Stosunki państwo–Kościół w Polsce 1944-2010*, red. Rafał Łatka, 2013.
54. Gacek Łukasz, Trojnar Ewa, *Pokojowe negocjacje czy twarda gra? Rozwój stosunków ponad cieśniną tajwańską*, 2012.
55. Sondel-Cedarmas Joanna, *Nacjonalizm włoski. Geneza i ewolucja doktryny politycznej (1896-1923)*, 2013.
56. Rudnicka-Kassem Dorota, *From the Richness of Islamic History*, 2013.
57. Fyderek Łukasz, *Budowanie parlamentaryzmu. Doświadczenia z Afganistanu, Iraku i Kurdystanu irackiego*, 2013.
58. Dardziński Piotr, *Kapitalizm nieobjawiony. Doktryna ładu społecznego, politycznego i ekonomicznego w myśli Wilhelma Röpkego*, 2013.
59. *The Taiwan Issues*, ed. Ewa Trojnar, 2012.
60. Kopyś Tadeusz, *Stosunki polsko-węgierskie w latach 1945-1980*, 2013.
61. Kurpiewska-Korbut Renata, *Spoleczność międzynarodowa wobec Kurdów irackich*, 2013.
62. Pietrzyk-Reeves Dorota, *Ład Rzeczypospolitej. Polska myśl polityczna XVI wieku a klasyczna tradycja republikańska*, 2012.
63. Matykiewicz-Włodarska Aleksandra, *Marion Gräfin Dönhoff. Idee i refleksje polityczne*, 2012.